

A Nemzeti Tehetség Program Tehetségútlevél Program című pályázatához

A Tehetségútlevél Program gyakorlatának módszertani vizsgálata

(NPT-TÚP-M-13-001)

Metodikai tanulmány

a felsőoktatásba bekerülő tehetséges fiatalok tudományos diákköri
tevékenységbe való mielőbbi bekapcsolódására vonatkozó általános
módszertanról

és a felsőoktatási intézmények gyakorlatát feltáró elemzés

Budapest, 2014. június

Vezetői összefoglaló

Az elvégzett kutatás a középiskola-felsőoktatás tehetség-híd vizsgálata során először statisztikailag is értékelhető méretű mintán (ezren felüli válaszoló OTDK-n résztvevő diák) elemezte a tehetséggondozás indításának gyakorlatát a felsőoktatásban.

A felmérés sajnálatosan igazolta, hogy a gyakorlatban jelenleg nem működik a középiskolás tehetség-felismerés felsőoktatási átörökítése. A felsőoktatási TDK munkába történő bekapcsolódás nincs (matematikailag igazolható) erős kapcsolatban a középiskolában végzett tehetséggondozással. A kutatás számos, a hazai közoktatás és felsőoktatás általános helyzetéből adódó várt eredményt igazolt (első alkalommal számszerűen is!), azonban több új, nem várt, a tehetség-híd fontosságát és gyakorlati működtetését is befolyásoló lényegi információt is szolgáltatott, összefüggést tárt fel. A várt eredményeket (tömegesedés, idő- és más erőforrás hiány, az oktatói egyéni szerep kiemelkedő jelentősége, stb.) a jelen vezetői összefoglalóban külön nem részletezzük, ezeket mind az elemzés, mind a részletes későbbi szövegelemek bemutatják, csupán a lényegi új összefüggéseket emeljük ki.

A kutatás meglepő eredményként kimutatta, hogy a középiskolás tehetséggondozó sikerek (pl. versenyek) nem ösztönzik kiemelten a diákokat a TDK munkába való korai bekapcsolódásra, illetve, hogy a sikeres TDK-zók jelentős része nem is vett részt középiskolás korában tehetséggondozó programokban.

Az első új eredmény arra utal, hogy a középiskolai tehetséggondozást a diákok többsége valami olyan általános felkészülési tevékenységnek tekinti, ami nem tartalmaz meghatározó módon kreatív elemeket, így az ottani tapasztalatok, eredmények, sikerek nem mutatnak automatikusan a kreatív, önálló gondolkodást és kutatást kínáló TDK munka irányába. Mivel a felsőoktatásban a tanulmányi verseny jellegű tevékenységek (néhány nagy intézmény egyes szakjait kivéve) nem jellemzőek, így a versenyekre felkészített diákok nem találnak azonnali kapcsolódási pontot a felsőoktatásba bekerüléskor a TDK-hoz. Emiatt e diákok TDK-ba kapcsolódási pályája azonossá válik a középiskolában még alvó tehetségekéhez, csak a felsőbb (jellemző módon a második) évtől kezdődik, és akkor is döntően az egyéni, esetleg a motiváló tanári ráhatások nyomán. Ha ez az összefüggés valóban igaz, akkor a jelenlegi tehetségútlevél koncepció több ponton is finomításra szorul. Konkrétan meg kell vizsgálni, hogy

- hogyan lehet a kreatív elemeket növelni a középiskolás tehetséggondozásban;
- lehet-e, érdemes-e, életszerű-e a felsőoktatásban rögtön a bekerülés után valamiféle verseny jellegű felhívással megszólítani a már középiskolában „bejártott” tehetségeket, és azután az így kialakuló kapcsolódási felületet használni ki a diákok TDK irányába fordításában;
- a jelenleginél részletesebben elemezni (pl. egy-egy nagyobb zárt felsőoktatási diákcsoporthoz), hogy a középiskolákban versenyeken aktív, de később mégsem TDK-zó (így a mostani felmérésben nem is szereplő!) diákok valóban az eltérő kreativitási igények miatt morzsolódnak le, avagy más szempontok (pl. motiváció) okozzák ezt a „tehetség-visszalépést”.

A második új eredmény elemzése, és ebből konkrét cselekvések meghatározása bonyolultabb, jelenleg nem áll rendelkezésre ehhez elegendő adat. Biztosan vannak életkori okai (ki mikor „érik be”) és a középiskolás környezetből adódó okai is. Nem zárható ki az sem, hogy ha a középiskolás tehetséggondozásban a kreatív elemek erősödnének, akkor ez (a fentebb leírt kapcsolódási pozitív

hatás mellett) a középiskolás diákság egy eddig a tehetséggondozással még meg nem szólított szegmensét is elérhetné.

A fentiekből levonható lényegi megállapítás, hogy a középiskolai és a felsőoktatási „tehetség” megközelítés részben eltérő dimenziójú, ezért automatikus kapcsolódásukhoz várhatóan – az eddig feltételezettekkel ellentétben – nem elegendő (bár nélkülözhetetlen) az információk tehetségútlevél formájában történő továbbítása a két intézményi szint között, szükség van a dimenziók közelítésére, átjárhatóságuk növelésére is. Ez már a tehetségútlevél program jelenlegi célkitűzésén túlmutató feladat. Kérdés, hogy a program célkitűzését érdemes-e, lehet-e ezzel bővíteni, vagy más megoldást kell keresni.

A megszólított középiskolai tanárok és egyetemi oktatók részéről visszaérkezett jelzések a tehetségútlevél program kialakított kereteinek realitását visszaigazolták. Igazolódott, hogy az önkéntes alapú adatszolgáltatás ugyan kevésbé átfogó, mintha központi adatbázisokból lehetne generálni versenynyertes diákok adatait a felsőoktatás számára, viszont az így felbukkanó adatok sokkal személyesebbek, ezáltal a befogadó felsőoktatási TDK vezetők számára hitelesebbek, másrészt ez a rendszer nem korlátozza a tehetség fogalmát a versenyeken elért eredményességre, talán éppen a fentebb tárgyalt kreatív elemek jelzését is rugalmasabban lehetővé teszi.

Természetesen ez csak akkor tud érdemben működni, ha a rendszert türelmes ösztönzéssel bevezetjük a középiskolás tanárok szakmai kultúrájába, és valóban már statisztikusan is értékelhető számban kapcsolódnak a programhoz. Ez látszik e pillanatban a legnagyobb és legnehezebben tervezhető folyamatnak. Komplexitásából adódóan csak akkor van elvégzésére esély, ha legalább közoktatási államtitkári szinten a program fontossága elismertethető, és ennek nyomán az állami csatornákon keresztül is – rendszeren belüli – ösztönzést kapnak az igazgatók és az érintett érettségi osztályok osztályfőnökei. A rendszer felépülését – megfelelő indulás esetén – kb. négy év alatt remélhetjük. A diákok mostani visszajelzései jó alapot szolgáltathatnak a program szempontjából kulcs-középiskolák kiválasztására. Indokolt a későbbi TDK eredményesség szempontjából kialakult vezető középiskolai kör (a jelen felmérés adatai) és a középiskolák továbbtanulási és egyéb szempontokból kialakított, az oktatási kormányzat és más szervezetek által közzétett középiskolai eredményességi mutatók alapján kialakított iskolai rangsorok összevetése és kapcsolatuk elemzése is.

Az ösztönzés mellett kiemelt fontosságúnak látszik a már bekapcsolódó középiskolai tanárok megtartása, ami a nekik küldött rendszeres visszajelzések ösztönző hatása révén remélhető. A visszajelzések nyomon követésére a tehetségútlevél program működtetése során különös figyelmet kell fordítani.

Az egyetemi TDK vezetők esetében várhatóan csak a tehetségútlevél programban megjelenő információ terítése jelenik meg új feladatként, a már kialakított intézményi TDK struktúrák könnyen (és szívesen) be tudják, és be is fogják fogadni az alsóbb éves diákokat a tehetséggondozó munkába.

A fentiek alapján, összefoglalásként megállapítható, hogy a most lezárult kutatás első ízben adott kvantitatív eredményeket a középiskola-felsőoktatás váltás során a tehetségek viselkedésére vonatkozóan és feltárt olyan új, korábban nem feltételezett kapcsolatokat is, amelyek elemzése alapján a tehetségprogramok a két intézményi szint között illeszthetőbbé tehetőek, ezáltal mind a

tehetséggondozásba bevontak száma, mind a tehetséggondozás színvonala emelhető mindkét intézményi szinten.

Részletes elemzés

Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Nemzeti Tehetség Programja keretében meghirdetett „Tehetségútlevél Program” címmel kiírt, „A Tehetségútlevél program gyakorlatának módszertani vizsgálata” című, NTP-TÚP-M-13-001 kódszámú pályázat keretében a Sapientia Hungariae Alapítvány kutatást végzett. A pályázati program célja, hogy módszertani szempontból vizsgálja annak lehetőségét, hogy a közoktatásban jelentkező tehetségek közoktatásból felsőoktatásba kerülését követően hogyan lennének a leghatékonyabban azonosíthatóak, megszólíthatóak, hogyan tudnának a legegyszerűbben és leghatékonyabban bekapcsolódni a felsőoktatási tehetséggondozásba, ezen belül is kiemelten a tudományos diákköri munkába. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács Titkárságán keresztül a program megszólította és adatokat gyűjtött az OTDK-n részt vett hallgatók, felsőoktatási tehetséggondozó szakemberek, valamint a közoktatási tehetségsegítő szakemberek, tanárok körében. A beérkezett adatok elemzése, az elemzésből levont következtetések, az elkészült tanulmány reményeink szerint segítséget nyújt a továbbiakban a Tehetségútlevél Program népszerűsítéséhez és kiszélesítéséhez, a felsőoktatási tehetséggondozás javításához. A vizsgálat során fény derülhetett a program hiányosságaira és erősségeire, javaslat készült a hiányosságok elkerülésére, a program és a TDK-munka népszerűsítésére. Létrejött a www.tehsegutlevel.hu weblap, melynek felületén a közoktatási tehetségsegítő szakemberek, tanárok kiállíthatták tehetséges diákjaik számára a „Tehetségútlevelet”, azaz regisztráltak és információt adtak a saját középiskolájukban végzett, tudományos munkában középiskolásként eredményt elért és egyetemistává vált diákokról. A honlapon olvashatóak a vizsgálat során felhasznált kérdőívek, a nyeresiményjáték, illetve az eredmények is itt találhatóak majd meg.

Az Országos Tudományos Diákköri Tanács az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet támogatásával elindította a Tehetségútlevél Programot. A program célja, hogy a középiskolai tanulmányok során már azonosított és a felsőoktatásba felvételt nyert tehetséges fiatalok számára biztosítsa azt, hogy felsőfokú tanulmányaik közvetlen kezdetétől részt vehessenek a tudományos diákköri tevékenységben. A Tehetségútlevél Programban azok a középiskolák vehettek részt, amelyekben a 2012–2013-as évben voltak olyan végzős diákok, akiket tanáraik, osztályfőnökük tehetségesnek ítélt, és felvételt nyertek valamely felsőoktatási intézménybe. A program ajánlás útján működik, a szakoktatók, osztályfőnökök ajánlhatják azokat a diákokat, akik a 2012–2013-as tanévben fejezték be középfokú tanulmányaikat, a 2013–2014-es tanévre nyertek felvételt valamely magyarországi felsőoktatási intézménybe, és valamely területen – tanáraik, osztályfőnökük véleménye szerint – különösen tehetségesek, középiskolai tanulmányaik alatt valamilyen okból kifolyólag kitűntek tehetségükkel. Ezek a tanulók „Tehetségútlevelet” kapnak. A kiállított Tehetségútlevél azon felsőoktatási intézmény vagy kar tudományos diákköri tanácsának elnökéhez kerül, ahova a tehetségesnek ítélt diák felvételt nyert. Ehhez természetesen elengedhetetlen, hogy az ajánló tanár az online felületen pontosan megjelölje a felsőoktatási intézményt és kart. Az illetékes tudományos diákköri tanács elnöke ezt követően felveszi a kapcsolatot az ajánlott hallgatóval és kezdeményezi a bekapcsolódását a felsőoktatási tehetséggondozásba. A program térítésmentes, a programba való bekapcsolódás nemcsak a felsőoktatási tehetséggondozást segíti, a középiskolák számára is jelentős

haszonnal bír, ha nyomon tudják követni a diákok későbbi eredményeit, visszajelzést kapnak tanulmányi, tudományos munkájukról, kutatási- és versenyeredményeikről.

Ez a visszacsatolás Magyarországon jelenleg nagyon kevés intézmény között valósul meg. Kiváló példája a Szegedi Tehetség-HÍD Program, a programra a tanulóknak önállóan kell jelentkezni, célja a középiskolás tehetségek felkarolása, a középiskolai-egyetemi tehetséggondozás. A Tehetségútlevél Program, hasonló módon, a tehetséges diákok javát szolgálja, azonban intézményesítetten, az egész országra, a későbbiek folyamán remélhetőleg az egész Kárpát-medencei magyar oktatásra kiterjesztetten. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács online adatbázisán és címlistáján keresztül 1 101 intézmény igazgatóját szólítottuk meg levélben. A pályázat keretében létrehozott regisztrációs felületen a megszólított intézmények csupán 1,2 %-a, összesen tehát 14 intézmény ajánlott diákokat. A módszerrel mérhetővé vált a tehetséggondozó és tehetségsegítő szakemberek megszólításának hatékonysága. A riasztóan kevés regisztráció oka elsősorban abban keresendő, hogy a közoktatási intézmények nincsenek tisztában a program lényegével, lehetőségeivel, a középiskolák szempontjából megfelelő tájékoztatás, útmutatás hiányában nem értelmezhető a program lényege, a középiskolára nézve kedvező hozadéka. A program elsősorban a tehetségek hatékonyabb utánkövetését teszi lehetővé, az eltömegesedett felsőoktatási képzésben lehetőséget nyújt a hallgatók tehetségének korai felismerésére, megtalálására. Ezen túlmenően úgy a felsőoktatási intézmények, mint a középiskolák számára a megfelelő visszacsatolás és visszajelzések következtében lehetőséget nyújt követni a diákok eredményeit, közvetve tükröz(het)ti a középiskolák színvonalát, az oktatás eredményességét is.

A programba való bekapcsolódás nem pusztán a diákok javát szolgálja, hanem a középiskolákét is, hisz még akkor is, amikor konkrét kapcsolata már nincs volt diákjával, információkhoz juthat annak tudományos előmeneteléről, versenyekben elért eredményeiről. Egy olyan erős középiskolába – ahol a diákok középiskolai tanulmányi- és versenyeredményei mellett a későbbi tanulmányi, tudományos és kutatási eredményei prezentálására is lehetőség van, és ezek igazolják, hogy a diákok középiskolai tanulmányaik során kapott magas színvonalú oktatása, képzése hatékonyan kamatoztatható –, sokkal több tanuló jelentkezik. Emellett természetesen az iskola népszerűsége, a tanulók száma is nőhet, ami a középfokú oktatásban kialakult verseny következtében nem elhanyagolható szempont. Mindez nagyobb anyagi támogatást, több fejlesztési lehetőséget, megfelelő szakemberek alkalmazását jelentené az intézményeknek, ami összességében szintén a színvonal emelkedését segítené elő. Mindezt jól példázza a gyakorló középiskolai képzés, ahol a visszacsatolás az intézmények jellegéből adódóan működik, a gyakorlóiskolák számára könnyebb a tanulók felsőoktatási eredményeinek nyomon követése.

Összességében elmondható, hogy a program népszerűsítésével, a tájékoztatás hatékonyabbá tételével megoldható lenne, hogy a középiskolák is felfedezzék érdekeiket és sokkal nagyobb számban kapcsolódjanak be a Tehetségútlevél Programba. A felsőoktatási intézmények részéről történő visszajelzés, visszacsatolás természetesen nem valósul meg közvetlenül a tehetséges diák regisztrálása után, ez egy hosszú folyamat része, hiszen a hallgatók jelentős hányada a későbbi évfolyamokon prezentálja megszerzett tudását versenyeredményeivel, kutatási eredményeivel. A program népszerűsítéséhez fontos lenne azt a leghatékonyabb csatornát megtalálni, amin keresztül a középiskolák eredményesen megszólíthatóvá válnának. A pályázat keretében erre a feladatra az Országos Tudományos Diákköri Tanácsot tudtuk felkérni, azonban a visszajelzések mennyisége arra enged következtetni, hogy más intézményen keresztül is fontos lenne a középiskolák megszólítása. A

megfelelő reklám, figyelemfelkeltés, mint minden országos program keretében, ebben az esetben is elengedhetetlen részét képezné a Tehetségútlevél Program hatékonyságának, népszerűsítésének növelésében, kiszélesítésében.

A visszajelzés fontossága, a visszacsatolás megléte természetesen nem egyszerű feladat, a felsőoktatási intézmények és a középiskolák részéről is erőforrásokat és bizonyos anyagi ráfordítást tenne szükségessé, hiszen ezeket az adatokat fel kellene dolgozni, kapcsolatot kellene tartani az intézmények között, követni kellene kommunikációjukat.

A felsőoktatási intézmények profitja egyértelműen a tömegoktatásból kiemelkedő tehetséges hallgatók hatékonyabb és korai felfedezése, amire egyre több intézményben van önálló törekvés. Ezek közül kiemelhető a budapesti, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, ahol bizonyos szakokon az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen (OKTV) helyezést elért tanulókkal rögtön a képzés elején felveszik a kapcsolatot, ez azonban nem terjed ki az intézmény összes szakjára, még a Bölcsészettudományi Karon belül sem, az elképzelés hatékony megvalósítása adatvédelmi akadályokba ütközik. Ennek orvoslására is megoldást jelenthet az intézményesített hallgatói utánkövetés. Az adatok felhasználását is sokkal hatékonyabbá lehet tenni, és a központi rendszer nem róna külön anyagi terhet az intézményekre, hiszen a felvételik miatt már egyszer központilag feldolgozott diákadatok alapul szolgálhatnak, a felsőoktatási intézményeknek nem kell saját adatbázist kiépíteniük. Jelenleg a tehetségek korai felfedezésére nagyon kevés lehetőség adott. A felsőoktatási felvételi eljárás számos ponton segíthetné a célt. Ha a jelentkezési lapon például feltüntethető lenne a korábbi versenyek eredménye, ahogyan az OKTV már igen, akkor e versenyek kapcsán is közvetlenül kaphatnának információkat az egyetemek a hozzájuk került tanulók szakmai, tudományos érdeklődéséről. A rendszer legnagyobb hátránya a szigorú pontalapú értékelés, amely alapján a jelentkezési lapon feltüntetett szám- vagy pontszerűsíthető eredmények számítanak, így egy valamilyen tudományos versenyen való részvétel fel sem tűnhet sem a felvételi eljárás során, sem a későbbiekben nem adhat képet a diákról majdani tanárainak. A felvételi eljárás összekapcsolása a tehetséggondozással jelenleg nem megoldott, egyrészt mivel ezeket az információkat az egyetem nem, vagy csak leegyszerűsített formában kapja meg, másrészt pedig azért, mert a jelentkezési lapon feltüntethető adatok nem adnak teljes képet a tanuló valódi képességeiről, ambícióiról. A többletinformációk feldolgozása a felvételi eljárás meghosszabbodásával járna, a felsőoktatásba jelentkező tömegek adatainak feldolgozása így is nagyon sok időt vesz igénybe, ez tehát jelen körülmények között nem megoldható, szemben a Tehetségútlevél Program lehetőségeivel.

Elemzésünk során azt is tapasztaltuk, hogy a felsőoktatás részéről sincs meg a megfelelő motiváltság a tehetségek hatékonyabb felfedezésére. Sokszor akkor is, ha kapnak adatokat a felvételt nyert hallgatók korábbi tudományos eredményeiről, a felsőoktatási intézmények többségében nem használják fel ezeket, nem veszik fel a tanulókkal külön a kapcsolatot.

Magyarországon nagyon sok felsőoktatási intézmény működik, az intézmények közötti verseny a hallgatók, a támogatások és az erőforrások folyamatos csökkenése miatt egyre nő. Az oktatási színvonal emelésére és a jelentkezők számának, a későbbi hallgatói létszámnak a növelésére is lehetőséget adna a tehetséges hallgatók korai felismerése. A felvételt nyert tanulók középiskolai eredményeinek, az egyetemen elért versenyeredményeknek, a tudományos diákkörökben elért eredményeknek a számontartása és prezentálása teljesebb képet adna a felvételiző diákoknak és a

felsőoktatási intézmény fenntartójának is az egyetem ilyen szempontú eredményességéről. Erre azért is komoly szükség lenne, mivel nemcsak a diákok számára megterhelő kiválasztani a megfelelő felsőoktatási intézményt, de szükség lenne a felsőoktatási intézmények ilyen típusú mérésének számontartására is. A magyarországi gazdasági helyzet egyre kevésbé teszi lehetővé az összes felsőoktatási intézmény megfelelő támogatását, fenntartását. A felsőoktatási intézményeknek utalt támogatások és a fenntartásukra szánt összegek odaítélésénél, az akkreditációs eljárások során a jövőben az egyetem eredményeit a hallgatók eredményeivel összefüggésben lenne célszerű megvizsgálni olyankor, amikor a fenntartó az intézmények finanszírozásáról, a támogatások odaítéléséről dönt.

Mindebből kitűnik, mennyi pozitív hozadéka lenne a hatékonyabb tehetséggondozásból, a Tehetségútlevél Programból mind a középiskoláknak, mind pedig a felsőoktatási intézményeknek. Természetesen fontos lenne ezeket az előnyöket mindkét intézmény felé prezentálni, a középiskolák és a felsőoktatási intézmények közötti közvetlenebb kapcsolatot megteremteni, illetve adott esetben javítani, szélesíteni. Fontos lenne szakmai programokat, konferenciákat szervezni, ahol e két szereplőnek lehetősége lenne egymással felvenni a kapcsolatot, megismertetni egymás eredményeit. A tehetséggondozás egyik formáját is jelenhetnék ezek a konferenciák, találkozók, melyeken szót ejthetnének a tanulók és közvetve az iskoláik eredményeiről.

A hallgatók körében végzett felmérése egyértelműen arra enged következtetni, hogy szükséges a hatékonyabb tehetséggondozás. A tömegképzés hátránya elsősorban az, hogy a tanulóknak nincs lehetősége kiemelkedni a felsőoktatási intézmények képzési struktúrája miatt, szinte kizárólag a hallgató ambícióin múlik, hogy az adott képzési területen, a kötelező követelményeken túl vállal-e plusz munkával járó feladatokat, jelentkezik-e külön kutatási- és tudományos munkára. A tömegképzésből adódóan a felsőoktatás színvonalának csökkenése figyelhető meg, hisz hallgatók tömegét képzik egy-egy intézményben, és ez nem kedvez a tehetségek kibontakozásának. Másrészt a tehetséges, ugyanakkor kevésbé szorgalmas, vagy kevésbé ambiciózus, bátortalanabb hallgatók tehetsége elveszik, nekik esélyük sincs semmiféle tudományos munkába bekapcsolódni. Ezek a hallgatók a tanulmányaik során nem kapnak a képességüknek megfelelő képzést, ennek hatására a munkaerőpiacon sem tudják majd megfelelően kibontakoztatni képességeiket. Ez azt is eredményezi, hogy kialakul egy kis létszámú túlképzett réteg, és egy nagy, szakmailag felkészületlen tömeg a munkaerőpiacon.

A felsőoktatásban tanuló hallgatók nagy része igényelne további útmutatást tanulmányaihoz, a legtöbb esetben a hallgató azonban nem tudja felmérni – főképp nem a képzés elején – hogy milyen képességekkel rendelkezik. Fontos lenne szakmai állapotukról az egyetemi oktatóktól kapott visszajelzés is, ahogy az a középiskolai tanulmányok során történik. A felsőoktatási képzési rendszerbe bekerült hallgatók tömegének egy olyan, új élethelyzetben kell helytállnia, ami önmagában megterhelő. A középiskolai gyakorlat szerint az osztályfőnökök, szakemberek segítik a diákokat, ezzel szemben a felsőoktatásban a hallgatók szinte semmilyen segítséget sem kapnak, egyedül kell tanulási módszert kialakítaniuk egy új helyzetben. Próbálnak megfelelni a követelményeknek, minden információt megszerezni, ebből adódóan nincs lehetőségük arra, hogy tudásukat a kötelező követelményeken túl is hasznosítsák, és mivel a hallgatók részéről látszólag nincs igény többletfeladatokra, öngeneráló folyamatként a felsőoktatási intézményben lassanként eltűnik a tudományos kutatás, a további képességek, tanulmányok megszerzésének széles

lehetősége. Az eltömegesedett felsőoktatásban így a tehetségek rejtve maradnak, megtalálásukra, azonosításukra egyáltalán nincs, vagy csak nagyon kevés intézményben van törekvés.

A hallgatók körében végzett kutatás rámutat, a tehetséggondozás hiányosságain túl, a középiskolai, felsőoktatási képzés hiányosságaira is. Az eredmények azt mutatták, hogy a tudományos érdeklődés a diákság nagy részében csak a felsőoktatási tanulmányaik derekán alakul ki, ha kialakul, ezen belül is szinte kizárólag önálló érdeklődésükből adódóan. Az oktatás színvonalának javításához nagymértékben hozzájárulna, ha a tudományos munkát már az általános iskolai, de legalább a középiskolai képzésbe beépítenék. A tanulók nagy része csak a szakosodás kapcsán szembesül azzal, hogy az adott tudományterületen belül melyik részterülete érdekelné leginkább, miben tudna kiteljesedni, mivel szeretne a későbbiekben is foglalkozni. Mindez társadalmi szempontból is visszahat, a modern világ elvárása, hogy az emberek minél korábban önállósodjanak, felelősséget vállaljanak, az oktatási rendszer viszont semmilyen szempontból sem kedvez ennek. A középiskolai oktatás részeként kellene olyan tantárgyakat beépíteni, előadásokat tartani, melyek hatására a diákok érdeklődni kezdenek egy-egy rész tudomány, tudományterület iránt. Az érdeklődés felkeltése, mint minden egyéb program esetében, itt is nagyon fontos. A középfokú oktatás struktúrájába nem minden esetben lehet már ezt beépíteni, különórákon, foglalkozások keretében azonban lenne rá lehetőség. Mindez elősegítené, hogy a hallgatók ne az utolsó évben, a szakdolgozat megírását megelőzően válasszanak maguknak tudományterületet, hanem már a tanulmányaik elején tisztában legyenek azzal, hogy mi érdekli őket, milyen területen szeretnének megfelelő mennyiségű tudást szerezni, így a megszerzett ismereteket hatékonyabban kamatoztathatnák.

A megkérdezett hallgatók motivációja, tudományos érdeklődése legkevésbé ered az általános iskolai tanáraiktól, pedig az általános iskola felsőbb évfolyamain, vagy a középiskola első éveiben érdemes lenne felkelteni a diákok tudományos érdeklődését. Az a felsőoktatási gyakorlat, miszerint a hallgatók kevésbé érdekeltek a tudományos kutatásokban, versenyeken való részvételben, a középiskolákra is jellemző. Egyre kevesebb diák érez késztetést arra, hogy tudását összemérje másokkal. Bár a megkérdezettek jelentős része, 70 %-a vett részt valamilyen középiskolai versenyen, ezek közül is kiemelkedő az OKTV résztvevők száma, ezen belül is főként reál tantárgyakból, a többség nem jutott tovább az országos döntőbe. A megkérdezett hallgatók a felsőfokú tanulmányaik során bekapcsolódtak a TDK-munkába, ami részben annak is köszönhető, hogy a középiskolai tanulmányaik során már találkoztak ilyen jellegű megmérettetéssel. Nagyon fontos lenne tehát, hogy minél előbb, de legalább a középiskolai oktatás részeként beépüljenek a versenyek, megmérettetések a diákok életébe, ne a felsőoktatásban találkozzanak ilyen helyzetekkel először, hiszen ebben az esetben kevesebb valószínűséggel jelentkeznék, kevesebb diák vállalkozik egy ismeretlen közegben arra, hogy ismeretlen helyzeteket teremtsen önmagának. Ebből a szempontból a középiskolai eredmények, még ha nem is számszerűsítve, de nagy befolyással bírnak a diák felsőoktatási tanulmányaira. Amennyiben a felsőoktatási intézmény tudomást szerezhetne az adott diák képességeiről, ezt az információt hatékonyabban lehetne használni az oktatásban, akár eleve szelektálva a kiemelkedő képességekkel rendelkező hallgatókat.

A gyakorlat és a kutatás eredménye is azt mutatja, hogy a középiskolában elért eredmények, legyen az akár tanulmányi, akár versenyeredmény, sajnos nincsenek hatással a hallgató felsőoktatási tehetséggondozásba való bekerülésére: a megkérdezettek közel 70 %-a szerint egyáltalán nem számítottak a középiskolában elért eredményei a tehetséggondozásba való bekerülésében. Rossz és a rendszer szempontjából káros az, hogy legtöbb felsőoktatási intézményben az oktatók csupán a

diákok hallgatói azonosítóját ismerik, ezen kívül semmilyen információval sem rendelkeznek az adott diákról és annak tudományos előéletéről. A diák felhívhatja ugyan magára a figyelmet, esetleg elmondhatja személyesen oktatójának, hogy milyen eredményei, versenyeredményei voltak, vannak. Ennek azonban az lenne a feltétele, hogy a hallgatók és tanáraik szorosabb, személyesebb kapcsolatot tudjanak kialakítani. Ez pedig a tömegképzés során nagyon nehezen megvalósítható, a legtöbb esetben szinte lehetetlen feladat. A hallgatók többsége nem az első évfolyamon kapcsolódik be a TDK-munkába, hiszen a konkrét tudományos érdeklődés csak később, legtöbb esetben a szakosodással összefüggésben alakul ki. Mindebben a tanároknak, oktatóknak nagyon nagy szerepe lenne, amit a legtöbb esetben nem, vagy nem tudnak magukra vállalni. Vannak természetesen kiemelkedő és elkötelezett oktatók, akik szem előtt tartják a tehetség gondozás fontosságát, mindez azonban nem egy kötelező elem az oktatás során, a legtöbb oktatónak nincs arra ideje és ereje, hogy ezzel foglalkozzon. Ugyanez elmondható a középiskolai képzésről is, az osztályfőnökök, szaktanárok a kötelező tananyag átadásán túl kevés esetben képesek a diákokkal külön, képességeiknek megfelelően foglalkozni, a tudományos érdeklődést sem tudják kialakítani, hiszen olyan mennyiségű tananyagot kell a tanórák keretében átadniuk, amin túl sem a diákok részéről nincs már olyan nagy érdeklődés, sem a tanárok részéről nincs arra igény, hogy az ismereteket még tovább bővítsék. Erre jelenthetne megoldást a középiskolákban alkalmazott tehetségsegítő szakember. Némely iskolában van erre példa, a szakember általában egyéb feladatokat is ellát, emellett odafigyel a diákok képességeire, számon tartja azokat. A szakembereket legtöbb esetben a gyengébb képességű diákok felzárkóztatására alkalmazzák, a kiemelkedően tehetséges diákok számára elenyésző lehetőség adódik a külön foglalkozásra, így tehetségük idővel elvesződik, megszűnik a motivációjuk. Egy ilyen munkakör betöltésére hasznos lenne egy külön tanárt alkalmazni, hiszen a szaktanárok, osztályfőnökök idejébe nem minden esetben fér bele a tehetségek gondozása. A tehetségsegítő alkalmazott közvetítő szerepet tölthetne be a tanárok és a diákok között, rendszeresen konzultálhatna a tanárokkal, az értekezleteken beszámolhatna egy-egy tehetséges diák eredményeiről. Így megoldható lenne, hogy a szaktanárok, osztályfőnökök csak közvetve foglalkozzanak a tehetség gondozással, nem lennének ennyire leterhelve, lenne idejük és kedvük munkájuk elvégzésére. A tehetségsegítő szakember természetesen segíthetné a Tehetségútlevél Programot is, az osztályfőnökök és a szaktanárokkal történő konzultációt követően, a szakember ajánlásával kaphatnának a diákok Tehetségútlevelet. Ezzel összefüggően a program kiszélesítésére is lehetőséget kapnánk, hiszen sokkal több információt tudnánk a felsőoktatási intézményeknek továbbítani. Egy ilyen szakember alkalmazására a beérkezett adatok elemzése alapján a felsőoktatási intézményekben is lenne igény, legalább az első évfolyamokon. A legtöbb információ a diákokhoz nem, vagy csak érintőlegesen jut el, az előadások, kurzusok keretében nincs lehetőség az információátadásra, az internetes felületek, a felsőoktatási intézmények honlapjain közzétett információk nem teljesen naprakészek, nem elég hatékony az információáramlás. A TDK, a tudományos munka fontosságát és az ezzel kapcsolatos előnyöket érdemes lenne már középiskolás korban tudatosítani a hallgatókban, mégis a legtöbb esetben, a megkérdezettek körében is (közel 70 %-ban) csak az egyetemeken, főiskolákon hallanak erről először. Nagyon sok intézményben pedig egyáltalán nincs arra törekvés, hogy minél több hallgató figyelmét felhívják a lehetőségre, ennek okán a TDK-munkába bekapcsolódott hallgatók jelentős része önállóan kezdeményezte oktatójánál, vagy az intézmény keretein belül kutatóműhelynél, szakkollégiumnál a bekapcsolódását. A tanulmányi eredmények alapján sokkal kevesebb diákot vonnak be a tudományos kutatásokba, a szakkollégiumok, egyetemi rendezvények is sajnos csak elenyésző százalékban segítik a bekapcsolódást. Az önálló kezdeményezésen túl fontos lenne az oktatói ajánlás, sok hallgató számára

jelentős segítséget jelentene, hiszen egy kívülálló személy sokkal pontosabban képes megítélni a hallgató képességeit. Sokkal több tehetség kibontakoztatása válna ezzel lehetségessé.

A tudományos diákkörökön kívül a felsőoktatás keretein belül kevés tehetséggondozó program létezik, a szakkollégiumok, tehetségsegítő programok léteznek ugyan, de a hallgatók nagy része nem értesül ezek programjairól, így nem is tud bekapcsolódni. Hatékonyabban működne tehát a tehetséggondozás, ha az intézményekben az egyéni jelentkezésem túl az oktatók javaslatára is bekapcsolódhatnának a diákok tudományos kutatásokba, tevékenységekbe. Megoldást kellene találni a hatékonyabb információátadásra, a középiskolai osztályfőnöki óráknak megfelelő tájékoztató jellegű előadások beépítésére a felsőoktatásban. Ezen felül nagyon fontos lenne, hogy a diákok ne a szakdolgozat megírásakor találják először szembe magukat a tudományos kutatói munka nehézségeivel, az egyetemi képzés kezdetekor már érdemes lenne beépíteni olyan módszertani képzéseket az oktatásba, ahol megismertetik a tanulókat a kutatási lehetőségekkel, megtanulhatják és a gyakorlatban is használhatják a kutatási folyamatokat, tudományos cikkek írását, a szakmunkák írásának fortélyait, a tudományos hivatkozások rendszerét, formai követelményeit. A középiskolai oktatás keretében a tapasztalat azt mutatja, hogy ezeknek a készségeknek az elsajátítására nem jut elegendő idő, a diákok befogadóképessége sem teszi lehetővé, hogy felsőfokú tanulmányaikat megelőzően ismerkedjenek meg a kutatási lehetőségek formai követelményeivel, ezért mindezt a felsőoktatási intézménynek kellene magára vállalnia. Fontos lenne az első évfolyamokon a tanulók képességeinek és ismereteinek megfelelő, kisebb hangvételű kutatásokba való bekapcsolódásának lehetőségét biztosítani. A tehetségek felfedezésére a felvételi eljárás és az ehhez kapcsolódó előkészítők, táborok is lehetőséget biztosíthatnának. A személyes felvételi elbeszélgetés során az oktatók sokkal hatékonyabban tudnák felmérni a diákok egyéni képességeit, a tehetségek nagy részét már a felvételi elbeszélgetés során felfedeznék, figyelmüket, tudományos érdeklődésüket felkelthetnék. Ezen túlmenően olyan alkalmakat, versenyeket és programokat kellene szervezni a felsőoktatásban, ahol a hallgatók rá lennének kényszerülve a szóbeli megnyilvánulásokra, ennek alapján jobban fel tudnák mérni a diákok képességeit, könnyebben azonosíthatóak lennének a kiemelten tehetséges hallgatók.

Mivel a felsőoktatásba bekerülő diáktömeget általában nem felvételiztetik, sem írásban, sem szóban, hanem a jelentkezési lapon feltüntetett pontszámok alapján kerülnek be az egyetemekre. Az eltömegesedett felsőoktatásban a tehetségek megtalálása, azonosítása nehéz feladat a felsőoktatási tehetséggondozó szakemberek és az oktatók számára egyaránt. Ugyanakkor az intézmények számára jelentős előnyt jelentene a tehetségek felfedezése, még abban az esetben is, ha több időt és energiát vesz igénybe a tömegképzésből kiszűrni, megtalálni a legtehetségesebb diákokat. A tehetségútlevél program ezen sokat tudna segíteni, az ajánlások útján egyrészt célirányosan lehetne a hallgatókat bekapcsolni a tehetséggondozásba, másrészt olyan rejtett értékek is felszínre kerülhetnek, melyek pusztán a jelentkezési lapból nem szűrhetőek le egy tanulóra vonatkozóan. Ezen felül a program remélhetőleg az intézményeket is közelebb tudná hozni egymáshoz, mivel a kölcsönös segítségnyújtás, információátadás következtében a középiskolai tanárok és a felsőoktatásban dolgozó szakemberek jobban megismernék egymást, akár későbbi szorosabb tudományos, szakmai együttműködések, közös programok kialakításának előkészítése is megkezdődhet. A felsőoktatásban elsősorban az oktatók motiváltságán, hozzáállásán kellene javítani. Intézményi szinten kötelező elem a TDT elnökök, a TDT titkárság kinevezése. A feladatkör ellátásáért azonban a legtöbb esetben nem jár plusz juttatás, ez egyrészt pozitív dolog, mivel ezzel elősegíthető, hogy a pozícióra a

legmotiváltabb és legelkötelezettebb oktatók jelentkezzenek, másrészt viszont hátráltató tényező is, mivel a tanári fizetés alapvetően kevés.

Össességében elmondható, hogy a Tehetségútlevél Program széles körű népszerűsítésére lenne szükség. Ezen felül elengedhetetlen a tehetségútlevelet kitöltő középiskolának visszajelezni arról, hogy ajánlása megérkezett és az figyelembe ajánlott diákokot megkeresték, vagy meg fogják keresni. Pozitív hatása lenne az iskolai szakembereknél az is, ha a hajdani diákjaik OTDK-n elért eredményeiről is tájékoztatnák őket.